تۆش ڕۆشنبیرێکی فریودەریت!..
سەدیق سەعید ڕواندزی

ئەدەبی کوردی بە هۆی ئەو دیفاکتۆ سیاسی و نەتەوەیەی کوردی تێدا ژیاوە، ڕەنگدانەوەی سەرخانی کۆمەڵایەتی کۆمەڵگەی کوردی و ئەو ڕەهەندە سیاسی و نەتەوەیە بووە بەتایبەتیش لە ئەدەبی بەرگریی و قۆناغی تیچکۆشانی شاخدا. ئەم واقیعە، ڕەنگدانەوەی قووڵی لە ئەزموونی ئەدەبی کوردی بە گشتی و شیعریش بە تایبەتی هەبووە، چونکە هیچ کاتێك ئەدەب و کۆمەڵگە و کارەساتەکانی، لە یەکتری دانا بڕێن بە تایبەتیش لە مێژووی سیاسی نەتەوەیەکی چەوساوەی وەك ئێمە. لەو سۆنگەیەوە، کارەساتەکانی ئەنفال، کیمیاباران، جینۆساید و سوتتماککردنی کوردستان و پێشمەرگە و چیاو سەدان ئایکۆنی بەرگری دیکە، بە گشتی لەو تێما شیعریانەن کە ئەزموونی شیعری شاعیرانی ئێمە پێکدێنن. واتا شیعر دەبێتە ڕووبەرێك بۆ بە نەمری هێشتنەوەی ئەو کارەسات□انە لە یادەوەری ئێمەدا و نە سپاردنیان بە پەراوێزەکانی مێژوو.

ئەدۆرنۆ دەڵێت :_(دوای ئاوشفیتزم نووسینی شیعر کارێکی بێ مانایە) وەك ئاماژەیەك بۆ ئەوەی کە کارەساتی جینۆسایدکردنی جوولەکەکان و تواند□و□یان لە کوورەکانی ئاگر و کردنیان بە سابوون، لە دەرەوەی زمانە و زمان و شیعر لەوە بێ توانا ترن، مەزنی ئەو کارەساتە هەڵبگرن و بەرجەستەی بکەن، بەڵام ئەگەر بە دیوێکی دیکەدا، بۆ ئەو بۆچوونەی ئەدۆرنۆ بچین و پرسیاری ئەوە بکەین، چی کارەسات و تراژیدیاکانی مر□ق، ل□ □ووبەرێکی کۆمەڵایەتی و سیاسی و کولتووری دێنێتە نێو بیر و یادەوەری ئێمە؟ ئایا هەر کارەساتێك کە ڕوودەدات، پەیوەست نییە بە زەمەن و شوێنێکی دیاریکرا و ئیدی دەبێتە بەشێك لە ڕابردوو؟ لێرەدا، نالۆژیکی قسەکەی ئەدۆرنۆ دەردەکەوێت و ئەگەر زمان وەك هێمای گوزارشتکردن، وێناکردن و بەرجەستەکردنی ئەو ڕووداوانە، لە ئاستی دەربڕین نەبێت، ئەوا ئەو ڕووداوانە تەنها لە چوارچێوەی ئەو شوێن و زەمەن و مێژووە دەمێننەوە، کە تیایاندا ڕوویانداوە. ئەگەر کارەساتی ئەنفال بە نموونە وەربگرین، دەبینین ئێمە لە کاتی خوێندنەوەی گۆرستانی چراکان و دەربەندی پەپوولە و ئاقات و لاوکی هەڵەبجە و چەندان دەقی شیعری دیکەش، ئەوا هەست ناکاین کارەساتەکانی ئێمە بوونەتە ڕابردوو، بەڵکو لە چوارچێوەی زەمەنە فیزیکیەکە دەرهێنراون و

زەمەنێکی دەروونیان پێدراوە، کە هەستێکمان لا دروست بکات ئەنفال و کارەساتەکانی دیکە ئێستا ڕوویانداوە. واتا ئاستی بەرکەوتنی ئێمە بەو کارەساتانە مێژززیی نییە، بەڵکو ئێستاییە. لێرەوەش بە شیعرکردن و بە تێماکردنی ئەو دەقانە، بۆ بە نەمری هێشتنەوەی ئەو کارەساتانە لە بیری ئێمەدا، قسەکەی ئەدۆرنۆ پێچەوانە دەکەنەوە، چونکە ئەگەر لە دوای هەر کارەساتێك، پێمان وابێت زمان لەوە بێ تواناتر و بێ مەوداترە گوزارشت لە قووڵایی ئەو کارەساتانە بکات، ئەوا ئێمە تەنها هەوڵی هێشتنەوە و بینینی ئەو کارەساتانە، وەك ڕووداوێکی مێژوویی، کە لە کات و ساتێکی دیاریکراو کە ڕوویانداوە دەبینین، بەمەش ئەو کارەساتانە دەچنە پەراوێزی مێژوو. لێرەدا، ئەو پەیوەندییە سەرخانی و زمانی و نەتەوەییە لە نێوان زمان و کارەساتەکانی ئێمە دروست دەبێت، ئێمە لێرەدا، لە بەردەم بە شیعرکردنی ئەو کارەساتانەین و هێشتنەوەیانە وەك ڕووداوێك کە هەرگیز نابنە رابڕوود وەك ئەوەی لە ئەزموونی شیعری بەرگریی ئێمە دەبینرێت. لە کتێبی (ڕۆشنبیرە فریودەرەکان) نووسەری کتێبەکە، ڕەخنەی ئەوە لە شێرکۆ بێکەس دەگرێت، کە چۆن ئەنفال و هەڵبجە بە شیعر دەکات، لە کاتێکدا ئێمە خۆمان لە بەردەم وێنەی ڕاستەقینەی کارەساتەکە داین. بڕوای وايە، ئەمە پێویست نییە و شێرکۆبێکەس لە گەورەیی ئەو کارەساتانەی کەم کردۆتەوە، ڕەخنە لە پاپلۆ نیرۆدای شاعیری سیمبولی مر▯قايەتی لە جیهاندا دەگرێت، کە بۆچی هەر باسی هەژاری و نان دەکات و نایەوێت لەوە زیاتر شتێکی دیکەمان پێ بڵێت (ئەمەيە کورد دەڵێت تێر ئاگای لە برسی نییە) هەروەها ڕەخنە لە سوهراب دەگرێت، کە بۆچی باسی هێمنی ئاو دەکات مەگەر ئێمە خۆمان ئاو نابینین؟ ڕەخنە لە دیستۆفسکی و محمەد شوکری دەگرێت، کە ئەزموونەکەانی ژیانی هەژاری و بێ دەرەتانی خۆیان کردۆتە کتێب ! بە بڕوای ئەم نووسەرە، ئەو نووسەرە گەورانەی کورد و جیهان، ئێمەیان فریوداوە، چونکە نەیانتوانیوە باسی شتێکی دیکەمان بۆ بکەن و ئێمە خۆمان ئەنفال و نان و هەژاریمان دیوە، ئاو دەبینین. ئەمانە ڕۆشنبیری فریودەرن (1). ڕەخنەی ئەوە لە گۆران دەگرێت، کە بۆچی گەشتی هەورامانی کردۆتە شیعر؟ بۆچی هەر باسی جوانی ژن دەکات؟ ئەمانە نەداهێنانن، نە شیعر چونکە ئێمە خۆمان ئەو شتانە دەبینین (2) ئەمانە تەنها کۆپیکردنەوەی واقیعی ڕووتن. نەجات نوری لێرەدا، هەمان ئەو بۆچوونە نالۆژیکی و بێ مانایەی ئەدۆرنۆ دووبارە دەکاتەوە و بە پاساوی ئەوەی زمان ناتوانێت گوزارشت لەو کارەساتانە بکات، ئیدی دەبێ ئێمە نەیانکەینە تێمايەکی ئەدەبی و شیعریی و نەیانهێنینە نێو بیر و يادەوەری خۆمان و دەبێ هەر وەکو خۆیان لەو چوارچێوە مێژووییە بمێننەوە، ئەمەش قووڵایی

کارەساتەکان دەردەخات. لێرەدا، دەمەوێ نموونەیەك لە بارەی ئەو بینینە جیاوازانە بێنمەوە، ئێوارەیەکیان لە سەر لێواری خەرەند، کە دیمەنێکی سرووشتی زۆر جوانی شاری ڕواندزە و سەرچاوەی ئیلهامە دانیشتبووم، لەو دەمەدا هونەرمەندێکی هاورێم پەیدابوو، دوای سڵاو، دەستیکرد بە کێشانی وێنەی خەرەند، لە چوارچێوەی تابلۆیەکی گەورەدا، منیش پێم گوت، تۆ بۆچی وێنەی خەرەند بۆ ئێمە دەکێشێت، کە ئێمە خۆمان بە واقیعی و بە ڕاستەقینەیی خەرەند دەبینین؟
لەوەڵامدا گوتی (بینینی من جیاوازە، بینینی من وەك هونەرمەندێك هونەریانەیە و من ئێستا لە دیار خەرەندم، بەڵام بە ڕاستەقینەیی نا، بەڵکو خەرەندێکی دیکە کە لەو تابلۆیە بەرجەستەی دەکەم)
بێگومان ئێمە هەزارانمان ڕۆژانە خەرەند دەبینین، بە ناتوانین بیکەینە تابلۆ؟
مەگەر ئێمە ئەنفالمان نەدیت؟ هەستمان بە ئازار و برینەکانی نەکرد؟
بۆچی نەك ئێمە، شاعیرانی دیکەش نەیانتوانی گۆڕستانی چراکان بنووسن؟ مەگەر ئێستاش هەژاری سیمایەکی دیاری مرۆڤایەتی نییە؟ کەواتا بۆچی دەبێ بڕوامان وابێت نیرەدا شاعیر نییە؟ ئەم بۆچوونانەی نەجات نوری، بۆچوونی سەبر و نالۆژیکین، هەموو مرۆڤایەتی لە ئەسکەندنافیاوە بۆ لێوارەکانی باشووری ئەفەریفا، بە ڕۆژهەڵات و ڕۆژئاوا، نیرەدا وەك سمبولی مرۆڤایەتی دەبینن و خۆشیان دەوێت، ئیدی بۆچوونی نووسەرێکی نەناسراوی کورد لە هەنبەر ئەو شاعیرە، کە لە ڕوانگەیەکی ئایدەلۆژیی و چینایەتییەوە دەریدەبڕێت، ناتوانێت نیرەدامان لەبەر چاو بخات. بە هەمان شێوە، شێرکۆ بێکەس، بە ماوەی نیو سەدە ڕوحی برینداریی نەتەوەیی ئێمە لە کۆڵ دەنێت و شارەو شار، وەك مەریوان قانع دەیڵێت دەیگێڕێت. شێرکۆ دەست و لە ڕێگەی شیعرەکانییەوە، ناهێڵێت ئەنفال و هەڵەبجە، سەرگەلەو بادنان، پێشمەرگە و چیا، منداڵە تەمەن شەش ساڵەکەی گوندی هەڵەدن، کە بە کیمیای شەهید دەبێت، لە یادی ئێمە بچنەوە و ببنە ڕابردوو. ئەو بە ئێستاییکردنەی کارەساتە نەتەوەییەکانی ئێمە، لە بنەڕەتدا هەڵگرتن و نەمرکردنی ئەنفال و کارەساتەکانی دیکەیە لە چوارچێوەیەکی مێژوویی، بە ئەدەبی و خەیاڵی، لە زمانی گوزارشتکردنەوە، بە زمانی هەمیشە وێناکردن و بینین. ئێمە لە شیعرەکانی شێرکۆ بێکەسدا، لە بەردەم ئەنفالێك نین ڕووی دابێت، بەڵکو لە بەردەم ئەنفالێکین کە هەیە و نابێتە ڕابردوو، هەر ئەمەش ئەرکی ڕاستەقینەی شیعر و شاعیران، لە سەردەمێکدا کە هەمووشتێك دەبێتە خوێن و مەرگ و ژیان دەسەدرێتەوە.
نەجات نوری، لە کاتێکدا ڕەخنەی ئەوە لە نیرەدا و شێرکۆ بێکەس و

سرقانتس و گران و دیستفسکی دگرت، ک سادو و ب قوو ایی
دنووسن و باسی شتکمان ب دکن ک خمان دیبینین، کچی هیچ
کشیکی لگ ئو نیی (کافکا) سادبنووست، باسی بهوودیی
و ب مانای ژیان بکات و ساکاران بدوت هروك دت:_(کافکا
هیچ تم و مژ و نادیاریك ل دقکانیدا نیی، نهاتوو ل شتك
بدوت ک بوونی نیی، ل مرق ددوت و برینکانی دبینت) (3)
نووسر، گرفتی لگ نیرا، ک هزار ئوندی کافکا، مزنتر و
مرقدستر و خشویستر ل دنیادا هی ک باسی نان و هژاری
دکات، بام ئمی ب کافکا پ ئاسای، ئگر ئم نووسر، ک
همای ب هوودیی ژیان، سادو و ب تم و مژ بنووست. هر باسی
ئو شتان بکات ک ل واقیعدا هن، ئیدی نازانم نجات نوری، بچی
نیرا و گران ت دکاتو، بام پسنی کافکا ددات؟ بچی
دب کافکا ساد بنووست و وك پیامبر بیبینین، بام نیرا و
شرك بکس و گران و دیستفسکی، ک هزار ئوندی کافکا،
ئدبکیان ل خزمت مرقایتی و چینی چوساو بوو ت
بکینو؟ نگ ئم تاوانی ب ئدبی کافکا و سارتریش وك
نمایندی ئدبی بهوودیی، پیوندی ب جیهانبینی ئم نووسر
ل باری بوون و ژیان و پیوندی مرق ب هموو شتکو هبت،
ک وای لکردوو ب پووچی و ب مانایو بوانت ژیان و ئمش
ل نووسینکانی ئم سانی دواییدا و ئم کتبش ب تایبتی
دیار و برچاو. نووسر هر لو کتب و ل بابتکی دیکیدا،
نائومدی خی ل کتب دردخات و دت:_ (دبت کتب چی ل
جیهانی پ ل تاریکی و نهامتی برستی و ستم و جنگ و نخشی
گیبت؟ گرنگ مرق هست بکات، ک هیچ کاتك کتب توانیبتی
جیهان و مرقایتیش زگار بکات و جیهانی پ بگردرت) (4) کتب
چی ل ژیانی مرق دگت، ئو پرسیار میللی و ناهزریی، ک من
وك کتب خونك ژان لیان عوامی دوور ل کتب و دنیای
خوندنو بری دکوم. بو مانایی ئم بچی دخوینینو، ل
کاتکدا هیچمان پ ناگدرت؟ بام گر ل بری وامی ئو
پرسیار، پرسیارکی دیک بکین و بپرسین ئی ئگر کتب
نخونینو، چی ل واقیعی ئم دگت؟ ل استیدا
نائومدکردنی مرقکان ل کتب و داکوتانی گی بهوودیی ل
ناخیاندا بوی ک کتب ناتوانت کس و کمگیك بگت، ل
سر زاری نووسرك ک گوایا هرچی ئقسان و ئایینی دنیا هی
خوندوویتییو، جگی سرنج و پرسیار و شک، چونک هر
نووسرك ئو پیوندیی وحی و توندو تی لگ کتب هبت،
ئم پرسیار ناکات. استی ل کمگی ئم، کتب هیچ شاك

ناگۆڕێت، بەڵام دەتوانێت ئەوە بگۆڕێت کە کتێب دەخوێنێتەوە. دەتوانێت جیهانێکی دیکەی پێ ئاشنا بکات، کە ڕەنگە لە هیچ کام لە دایك و باوك و ئۆرگانێکی پەروەردەیانەی ژیان بەری نەکەوتبێت.
مرۆڤەکان دەتوانن لە ڕێگەی کتێبەوە خۆیان و دنیا و مرۆڤەکان بناسن، دەتوانن ئەزموونی ژیانێکی تازە بکەن کە هەزاران پەنجەرەی هەیە بۆ ڕوانین، باسکردن لەوەی کە خوێندنەوە ناتوانێت هیچ بگۆڕێت، بە تایبەتیش لە کۆمەڵگەی ئێمەدا کە هەموو نەهامەتییەك و ناهوشیارییەکانی پەیوەندییان بە نەبوونی کولتووری خوێندنەوەی کتێب هەیە، ئەوەندەی تر فراوانترکردنی ڕووبەری نەزانی و ناهوشیاریی و بێ ئاگایە. من زۆرجار تا سەر ئێسقان لە کتێب و خوێندنەوە نا ئومێد و ڕەشبین دەبم، بەڵام هیچ کاتێك ناتوانم پاساوی ئەو ڕەشبینییە بەوە بدەمەوە کە ئیدی با هەمووان واز لە کتێب خوێندنەوە بێنین چونکە هیچ لە ژیانی ئێمە ناگۆڕێت! هەوڵدان بۆ کەمکردنەوە لە بەهای کتێب و دنیای خوێندنەوە لای نووسەرانی ئێمە، بە ڕاستی کارەساتە. دەشێ ئەوان لە پەراوێزی ئەو ئەزموونەی خۆیان لەگەڵ کتێب نەیانتوانی بێت شتێك لە ژیانی خۆیان بگۆڕن، یاخود جۆرێك لە بێهوودەییان لە کتێب، لە دەرەنجامی دواکەوتوویی کۆمەڵگەو دەرگیرنەبوونی لەگەڵ کتێب بە دروست بووبێت، ئیدی لە پەراوێزی ئەو ئەزموونە شکستخواردووەی خۆیان دەڕواننە کتێب.
من هەر کاتێك پرسیاری ئەوە دەبینم کە کتێب مرۆڤ ناگۆڕێت، ئەزموونی ژیانی پڕ لە نەزانی و بێ باکی و دواکەوتوویی ژێر دەستی دایك و باوکە میللییەکەی خۆم دێتە بەرچاو، کە چۆن تەنها گەورەیان کردم، بێ ئەوەی فێری یەك شتیشم بکەن. ئیدی کتێبەکان فێری هەموو شتێکیان کردم و پەروەردەیان کردم . جەخت کردنەوە لەو تێڕوانینە میللی و نەریتی و هەمووەکییە، کە دەڵێت مەخوێننەوە چونکە هیچ شتێك لە مەسەلەکان ناگۆڕێت، ڕەوایەتیدانە بە مانەوە و ئەو تێگەیشتنە دواکەوتووەی کە ئارەزووی مانەوەی هەمووان بە نەزانی و نەخوێندەواری دەکات، مانەوەیەك تەنها وەك ئاژەڵ خەمی گەدەمان بێت، وەك ئەوەی بەداخەوە ئێستا لە کۆمەڵگەی ئێمە دەبینرێت. مەگەر هەموو کۆمەڵگەکانی دنیا، لە ڕێگەی شۆڕشی چەکدارییەوە یان کتێبەوە پێشکەوتوون و هوشیار بوونەتەوە؟
نەهامەتی ئێمە لەوەدایە کە ناخوێنینەوە، ئەگەر نا هیچ کۆمەڵگەیەك هێندەی کۆمەڵگەی ئێمە پێویستی بە خوێندنەوە نییە. دواجار ڕووی دەمم وەك خوێنەرێك کە هەموو ژیانم لەگەڵ کتێبەو تا مردن خۆمیان بە قەرزار دەزانم و فێری هەموو شتێکیان کردم، لە کاتێکدا دایك و باوکم فێری هیچیان نەکردم، ئاراستەی نووسەری ئەو کتێبە دەکەم و دەڵێم: (تۆش ڕەشبینێکی فریودەریت، چونکە دەتەوێت کافکا و

سارتەر بخوێنینەوە و خۆشمان بوێن، بەڵام گۆران و شێرکۆ و نیرۆداو دستۆفیسکی نا، تۆش لە بری ئەوەی هانمان بدەیت زیاتر بخوێنینەوە، زیاتر کتێب بناسین، قووڵتر بچینە نێو کتێب، باسی ئەوەمان بۆ دەکەیت کە خوێندنەوە فێری هیچتان ناکات و هیچ شتێك ناگۆڕێت بۆیە مەخوێننەوە !).

پەراوێزەکان :_

1_ ڕۆشنبیرە فریودەرەکان، نووسینی: نەجات نوری، ساڵی چاپ _2024 ل 68 .

2_ ه –س –پ ل 69

3_ه – س- پ – ل 94.

4 _ ه _س –پ ل 192.

*ئەم بابـەتە لە هـزرو هـونـەری ڕۆژنـامـەی خەبـات ژمـارە (199) ل□ 16/1/2025 ب□ڵاوکراوەتەوە.